

УДК 94(477)«12»

**ВОЛИНСЬКО–ГАЛИЦЬКА ДЕРЖАВА
ПЕРІОДУ ПРАВЛІННЯ
ДАНИЛА РОМАНОВИЧА**

*VOLHYN–GALICIAN STATE DURING THE REIGN
OF DANYLO ROMANOVYCH*

Сорока Ю. М.,

доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна), e-mail: aspirantyr_ist@ukr.net

Soroka Yu. M.,

Dr. habil. (History) Professor, Professor of the department of archival studies and specialized branches of historical science of Kyiv National Taras Shevchenko University (Kyiv, Ukraine), e-mail: aspirantyr_ist@ukr.net

На основі документальних і наукових джерел розглядаються питання виникнення та становлення Волинсько–Галицької держави. Показана роль князя Романа Мстиславовича в першому об'єднанні Волині та Галичини, створення ним власної моделі державного управління. Досліджуються етапи другого об'єднання цих земель сином Романа – Данилом. Розкривається його роль у збиранні українських земель в одне князівство, а згодом – королівство. Відображені зусилля князя, що спирався на широкий місцевий люд, в організації відсічі монголо–татарській навалі. Висвітлені дипломатичні здібності Данила у відносинах з Ордою та сусідніми європейськими державами. Показана його роль у розбудові королівства, скріплення патріотизму населення краю, в заснуванні церковної митрополії у Волинсько–Галицькій державі. Відзначена історична значимість утворення Данилом Романовичем сильної державної організації на етнічних українських землях.

Ключові слова: Роман Мстиславович, князь Данило, Волинь, Галичина, Українська держава.

The article presents the documentary sources based research of the issues of origins and development of Principality of Volhynia–Galicia. The role of Prince Roman the Great in the first union of Volhynia and Galicia is considered in the article as well as his own model of the state administration. The second union of these lands by Roman's son Danylo is explored. The impact of Danylo's rule for the gathering of the Ukrainian lands into one Principality and later – the Kingdom is considered. The author imaged Danylo's attempts to stand against the Mongols with the help of the broad population support. Diplomacy of Danylo with the Golden Horde and neighboring European states, his role for the development of the Kingdom and the founding of metropolitan ate in the Volhynia–Galicia state are outlined. The author remarked the great historical impact of the state of Danylo Romanovych.

Keywords: Roman the Great, Danylo of Galicia, Volhyn, Galicia, Ukrainian state.

Сучасний етап утвердження наукової історії України характеризується дослідженням усіх періодів українського етногенезу та державотворення, залученням нових або нового прочитання існуючих джерел. У контексті розробки проблеми державотворення значне місце відводиться першій загальноукраїнській державі – Волинсько–Галицькій, яка сприяла акумуляції значних матеріальних і духовно–творчих сил, що забезпечили Україні існування як окремого національного організму в подальший період. Посилилась увага істориків до ролі князя Данила Романовича у відновленні єдиної Волинсько–Галицької держави. Ще в XIX ст. в умовах становлення українознавства, видатний вітчизняний історик Микола Костомаров

присвятив наукову розвідку цій історичній постаті [4]. Значний фактичний матеріал висвітленню ролі князя Данила в суспільно–політичному, економічному й культурному розвитку об'єднаних українських земель відображено в ґрунтовній монографії І. П. Крип'якевича [6]. В 1998 р. в багатотомній серії «Україна серед віки» вийшло наукове дослідження М. Ф. Котляра «Галицько–Волинська Русь» [5]. Держава Данила Романовича частково досліджена в монографії В. П. Шевчука та М. Г. Тараненка [9]. І все ж непересічна постать Данила як видатного державного діяча, політика, дипломата, полководця ще не достатньо висвітлена в українській історіографії.

Коли в першій чверті XIII століття у південно–східних степах з'явилися перші татарські орди, вони не застали на Русі єдиної держави, подібної до держави Ярослава Мудрого та його синів. Українсько–руська земля давно вже розпалася на окремі землі–князівства, і серед цих земель Київ уже не відігравав ролі політичного центру.

Князь Роман Мстиславович, батько Данила Галицького

Такий центр склався на західноукраїнських землях. Там наприкінці XII століття утворилося об'єднане Волинсько–Галицьке князівство. Об'єднання Волині і Галичини в одне князівство вперше здійснилося за правління волинського князя Романа Мстиславовича. Син польської княжни, дочки Болеслава Кривоустого, в молоді літа довго жив у Польщі і Німеччині, де й набирався досвіду політичного життя в Європі. Його батько Мстислав, який у 1167–1169 роках був князем київським, посадив правити Романа у Новгороді. По смерті батька Роман повертається на Україну у місто Володимир і стає князем Волинським. За роки свого тридцятилітнього правління Роман Мстиславович створив власну модель державного управління, що опиралась не на високородну аристократію, а на служиле дворянство, городян і простих людей. Як наслідок, волиняни всіляко підтримували князя і були йому віддані. Власне, з цієї причини об'єднання обох князівств домоглися саме волинські, а не галицькі князі, які повністю

були залежні від місцевої аристократії – бояр. З другої спроби Роман у 1199 р. оволодів Галичем і об'єднав під своєю владою Волинське і Галицьке князівства.

Слава про Романа Мстиславовича поширилася повсюди й пробудила у слов'ян надію на припинення міжусобних чвар удільних князів, відновлення могутності та єдності Русі. Тим-то князю й не боронили місто, коли під його стінами у 1202 р. з'явилися дружини волинського князя, і розчинили перед ним міські брами. Роман створив державу від Карпат до Дніпра, яка за розмірами не поступалася Священній Римській імперії Фрідріха Барбаросси.

Утворення об'єднаної Волинсько-Галицької держави було подією великої світової історичної ваги. Недаремно літописець називав Романа великим князем, «царем на Русі», «самодержець всія Русі», причому слово «самодержець» вперше в літописах застосоване саме щодо нього [1, с. 479, 536]. Як згадувалося в одній з польських хронік, Роман «за короткий час так піднявся, що правив майже усіма землями і князями Русі» [6, с. 85]. У разі приєднання до Волинсько-Галицької держави ще й Чернігівського князівства в її межах опинилися б фактично всі етнічні українські землі. На превеликий жаль, останній крок на шляху утворення єдиної Української держави Романові не судилося здійснити. У бою з поляками під Зивихостом 19 червня 1205 р. він загинув.

Передчасна смерть не дала змоги Романові закріпити престол за своїм малолітнім сином Данилом, який мав чотири роки, і дворічним Васильком. Від їхнього імені в князівстві почала правити вдова Романа Анна (Ганна) – розумна, мужня і енергійна жінка.

Походження цієї другої жониви волинсько-галицького князя повите таємницею. Довгий час побутувала версія, начебто Анна була візантійською принцесою, дочкою імператора Олексія Ангела і вийшла заміж за Романа у 1200 р. Ця версія, що не має підтвердження у документальних джерелах, виростає із знання тих фактів, що Роман перебував у союзницьких стосунках із Візантією, захистив її наприкінці XII ст. від вторгнення половців, а 1200 р. в Константинополі побувало і волинське посольство.

Сучасні дослідники все більше схилиються до думки про волинське походження Анни. Адже перший шлюб Романа із дочкою Рюрика київською Предславою не виправдав надій: замість підтримки тестя, котрий боявся посилення влади Романа, в усьому шкодив йому. Як відмічає історик М. Ф. Котляр, природно думати, що, вокняжуючись в Галичі й розпочинаючи боротьбу з місцевим боярством, князь повинен був забезпечити собі підтримку свого, волинського боярства. У такому разі шлюб із волинською бояриною був зваженим політичним кроком [5, с. 156–157].

Якщо прийняти ідею волинського походження матері Данила й Василька, стає зрозумілим уперте мовчання галицького літописця про її родовід. Навіть розуміючи необхідність такого шлюбу,

галицький книжник навряд чи міг пишатися ним: адже Анна походила не з князівського роду.

Анна владно, твердо і терпеливо виконувала роль регента при малолітніх синах аж до 1219 р., коли Данилові виповнилося 18 років і він став правити самостійно. Тоді вона пішла до монастиря. Протягом 14 років свого правління вона користувалася постійною й беззастережною підтримкою волинського боярства. На її боці стояли й громади багатьох волинських міст. Так, у 1209 році, коли княгиня з Васильком перебувала у Польщі, «... приїхали берестяни до Лешка і прохали Романової з дітьми, бо були вони юні» [6, с. 92]. У такий спосіб громада торговельного міста Берестя підтримала княгиню й Романовичів у змаганнях за повернення волинської отчини.

Після загибелі чоловіка Анна з синами переїжджає з Галича до Володимир-Волинського, де поховано було Романа, а наступного року з Васильком вирушає до Кракова, а Данила відсилає до двору угорського короля, де він провів цілих шість років. Адже підпорою Романовичів були тільки волинські «ліпші мужі», які були прив'язані до своєї династії і розуміли значення великої держави й бажали утримати її в цілості й силі. Але безперервна колотнеча в галицькій землі за владу призвела державу до некінченних феодалських чвар, усобиць, війн, які тривали понад тридцять років. У конфлікт знову були втягнуті й інші руські князі, зокрема чернігівсько-сіверські, а також угорські і польські правителі, які на словах визнавали право Романовичів на правління, а на ділі прагнули підкорити Волинь та Галичину своїй владі.

Таким бачить крізь віки постать князя Данила Галицького скульптор О. Пилів.

Протягом більш як десяти років молоді Романовичі не відігравали майже ніякої ролі в бурхливих подіях, що розгорталися на

батьківській землі. Як і угорський король Андрій, так і краківський князь Лешко, які проголосили себе протекторами молодих князів, не спішили забезпечити їх хоч невеликими уділами батька. Тільки завдяки великій енергії матері сини здобули мізерні частини батьківських земель на Волині. Так, Лешко, який розпоряджався волинськими землями, у 1209 р., на прохання берестян, погодився віддати Василькові Берестя, пізніше перевів його до Белза, а в 1213 р. пересунув у далекий Кам'янець над Горинню. Туди ж, після довгих років закордонних поневірянь переїхав і Данило. Дещо пізніше Романовичі одержали Тихомль і Перемиль. І хоч територія, якою розпоряджались молоді князі була невелика, вона стала базою для їх подальшої діяльності. Романовичі не залишали надії повернути собі всю батьківщину: «Чи так, чи інакше, – Володимир буде наш» [8, с. 488].

При Романовичах почали збиратися колишні бояри батька, які залишалися їм вірними і які допомагали молодим князям організувати власні військові сили. Посилюючись військовою могутністю, Романовичі швидко здобули авторитет серед інших князів, що й змусило Лешка повернути їм у 1215 р. Володимир. Заволодівши столичним містом, князі починають вести самостійну політику. Головну роль відігравав Данило, як старший, а Василько стає його вірним помічником і союзником.

Насамперед Данило і Василько взялися за збирання волинських земель, своєї батьківщини, що була під владою Польщі. Повільними, зважливими й витривалими заходами Данило здобуває Берестя та міста Забужжя (1219 р.), далі Луцьк з Пересопницею (1225 р.), пізніше Чорторийську землю та Белзьке князівство, що знаменувало собою возз'єднання майже всієї Волині. Це були давні землі роду Романа, і населення краю, яке було тісно прив'язане до династії, всіляко сприяло і допомагало Романовичам.

Об'єднавши Волинь (1230 р.), Данило передав Волинську землю братові Васильку, а сам розпочав боротьбу за другу свою «півбатьківщину» – Галич і Галицьку землю, яка була переможно завершена в 1238 р. До титулу Волинського князя Данило додає ще й титул князя Галицького, а разом з тим правителя єдиної Волинсько–Галицької держави.

У часи коли завершувався процес відродження Волинсько–Галицької держави, над українськими землями нависла монголо–татарська навала. Данило, який у молодості сам брав участь у бою над Калкою (1223 р.) і був поранений, як ніхто інший, розумів татарську небезпеку і для оборони Києва вислав своє військо на чолі з воеводою Дмитром, а сам із сином Левом виїхав до Угорщини, намагаючись укласти угоду з королем Белою про спільну боротьбу проти монголо–татарської навали, скріпивши її шлюбом Лева з королівною. Та король остерігся пов'язувати свою долю з Данилом, сподіваючись, що ворожа навала обміне його державу.

Встояти проти темної багаточисленної татарської навали Київ не зміг. А вже наступного,

1214 р. орди хана Батия рушили на захід, руйнуючи на своєму шляху міста і села. Населення України мужньо обороняло свої оселі, майно, власну волю і життя, та сили були не рівні. Літопис згадує лише деякі міста, розорені загарбниками: Колодязен на Случі, Кам'янець та Из'яславль на Горині, Володимир, Галич та ін., «яким не має ліку». Але ворожа навала виявилась безсилою перед могутніми фортецями і мужністю жителів Крем'янця, Даниліва та Холма на Волині – ці міста уникли татарського сплюндрування [8, с. 523, 558].

Як згадує літопис, повертаючись окужним шляхом через Польщу «Данило з братом прийшли до Берестя, не могли іти полем через сморід із трупів багатьох повбиваних, і у Володимирі не залишився ніхто живий – церква Святої Богородиці була вивовнена трупами і тілами мертвих» [1, с. 229].

Після відходу монголо–татарських полчищ князь Данило починає знову відроджувати державу. Відбудовувались зруйновані міста і села, споруджувалися перші муровані фортеці і потужні замки в Бересті, Столп'ї, Хотині, Кам'янці–Подільському. Саме в цей період було засновано Львів – майбутню столицю Галицької землі, а ще раніше Холм (1237 р.), куди й переніс князь свою резиденцію з ненадійного Галича. Огляд сучасних топографічних назв поселень Волині вказує на те, що ряд сіл, заснування яких не засвідчено історичними джерелами, розпочинають відлік свого існування саме з часів Романовичів. На старе походження вказують назви населених пунктів сучасної Волині – Романів, Романівка, Радомишль, Бушковичі, Борятин, Данилів та ін.

Князь Данило Галицький

Одночасно Данило розпочинає реорганізацію війська, ударною силою якого стала важкоозброєна кінна дружина, а також селянське і міщанське ополчення. Проти них не могли встояти ні легка татарська кіннота, ні розбещена бездіяльністю європейська дружинна знать. Об'єднувала волинян любов до рідної землі. Поняття батьківщини було

для них дуже живе, реальне й виходило з родового світогляду: це була спадщина від батьків і дідів – «отчина» і «дідина». «Не погубить землі, яку придбали батьки і діди ваші трудом великим і хоробрістю» – такий клич передавався з покоління в покоління [3, с. 95]. До скріплення патріотизму немало спричинилися безперервні бої з іноземними поневолювачами, від яких треба було боронити рідні оселі.

Батисва навала внесла нове безладдя у Галичину, яку Данило тільки що почав впорядковувати. Великі бояри знову підвели голову і повели інтриги проти князя, закликаючи до себе в князі чернігівського княжича Ростислава Михайловича при підтримці угорського короля. Влітку 1245 р. зібралася велика армія з числа галицьких бояр, добірного угорського війська і польських загонів, щоб увести Ростислава до Галича. Дізнавшись про вороже вторгнення, Данило вирушив військом із Холма і в битві 17 серпня 1245 р. під Ярославом над Сяном вщент розбив загарбників. Ця битва була однією з найбільших в історії Русі XIII ст. і підвела переможну риску під багатолітньою боротьбою Романовичів за відновлення Волинсько–Галицького князівства.

Широка й успішна діяльність Данила привернула увагу ординського центру на Волзі. До того часу Волинсько–Галицьке князівство не було обкладене татарською даниною і в ньому не було ординських намісників–баскаків. Після Ярославської битви хан посилав до Данила посла з вимогою: «Дай Галич!». Як співчутливо пише літописець, Данило «зажурився, що не встиг зміцнити свою землю фортецями, і подумав з братом своїм, і поїхав до Батия, говорячи: «Не дам півотчини своєї, але поїду до Батия сам!» [8, с. 535–537].

У переговорах з ханом Данило проявив себе умілим дипломатом і не лише не дав себе знищити, але й добився від Батия підтвердження на Волинсько–Галицьке князівство, за що зобов'язаний був висилати своє військо на походи Батия в Польщу, Литву, Угорщину, а інколи платити данину («татарщину») [8, с. 578–579].

Подальша діяльність Данила свідчить про те, що він визнавав себе залежним лише в крайніх обставинах. Економічне піднесення краю, консолідація міжнародних зусиль для боротьби з татаро–монгольським ярмом стало метою внутрішньої і зовнішньої політики волинсько–галицького князя. В першу чергу Данило врегулював свої відносини з Польщею. Після вдалих походів його війська на люблінську землю, завоювання її по Віслу, Данило остаточно забезпечив західний кордон держави. Від того часу сусідні польські князі визнавали Данила за свого протектора і всіляко підтримували його.

У 1247 р. Данило Романович укладає договір про дружбу з Угорщиною. Ініціатором цього договору був Бела IV, якого вразила перемога Данила під Ярославом і ще більше – порозуміння з Батием. Він охоче віддав свою дочку Констанцію за Лева Даниловича. У цей же час Данило бере

участь у боротьбі за австрійський престол. Події розгорталися так, що сестра померлого герцога Фрідріха II, останнього з династії Бабенбергів (1246 р.), Гертруда погодилася стати дружиною іншого сина князя – Романа і передати йому Австрію. В 1252 р. Роман приїхав до Австрії і тут, у замку Гімберг поблизу Відня, витримав довгу облогу військ чеського королевича Оттокора. Щоб підтримати свого сина, Данило разом з Болеславом краківським ходив походом проти чехів на Сілезію, їх війська зайняли Опаву. Як відзначає літописець, «раніше ніхто не воював Чеської землі – а ні Святослав Хоробрий, а ні Володимир Святий». Але Роман, не маючи достатньої підтримки в самій Австрії, змушений був покинути Відень, і Данило посадив його князем у Литві. Як відзначають дослідники, причини, з яких Данило брав активну участь у справах Середньої Європи, ще повністю не з'ясовані. Можливо, він мав намір створити резервний плацдарм у боротьбі з ординцями або прагнув ознайомитися та оцінити сили цих країн у майбутніх битвах з кочовиками–завойовниками [6, с. 100].

У 1248 р. князь Данило розпочав наступальні дії на північному кордоні держави – проти литовських племен, які безупинно нападали на волинські землі. Своїми вдалими військовими походами він змусив литовського князя Міндовга капітулювати: Новгородок, Слонім, Вовковиськ, Городно (Гродно) той змушений був передати Романові Даниловичу, а свою дочку віддати заміж за іншого Даниловича, Шварна (1254 р.). Невдовзі, після смерті Міндовга, його наступник Войшелк у 1267 р. повністю відступив литовський престол Шварнові, що привело до фактичного з'єднання Литви з західноукраїнськими землями під владою однієї династії – Романовичів. Це була блискавка, хоч і коротка, перемога дипломатії Данила.

Для зміцнення міжнародного авторитету держави князь у 1246 р. заснував у Волинсько–Галицькому князівстві церковну митрополію, яка перебрала на себе функції загальноруської. На митрополита було призначено одного з подвижників князя – «печатника» Кирила, особу духовного стану [7, с. 32]. Разом з тим Данило уклав союз проти Золотої Орди із своїм зятем князем володимиро–суздальським Андрієм Ярославовичем. Заради своєї мети волинсько–галицький князь пішов на зближення з Римською курією. Але після розгрому в 1252 р. ординцями володимиро–суздальського князя Волинсько–Галицька держава залишилася фактично віч–на–віч з наймогутнішим у світі супротивником.

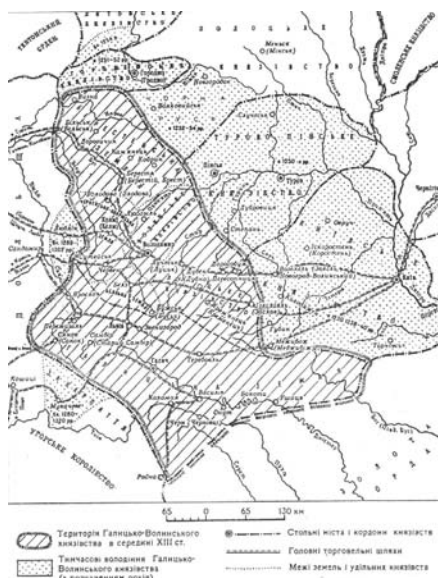
Плани Данила об'єднати всю Русь проти татар не зустріли підтримки зі сторони зляканих інших князів, лише пінські князі в усьому підтримували його. У таких умовах, в пошуках нових союзників волинсько–галицький князь змушений був розпочати нові переговори з папою римським Інокентієм IV, який обіцяв йому організувати хрестовий похід проти татар. За свою обіцянку папа вимагав поступок у релігійному питанні: поширення католицизму на Русі, а в подальшому – унії волинсько–галицької

православної Церкви з латинського. Під час важких та довгих переговорів дипломати Данила зуміли досягти значних успіхів: папа не визнав претензій Угорщини на західноукраїнські землі, заборонив лицарям Тевтонського та інших орденів селитися без дозволу Романовичів у руській державі. В 1253 р. Інокентій IV оголосив нарешті хрестовий похід проти монголо-татар, закликавши взяти в ньому участь християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії та Померанії. Однак ці країни переживали тоді політичну кризу, децентралізувались і були надто слабкі, щоб виступити проти могутньої Орди. Як пише літопис, у тому ж 1253 р. папський посланник Опізо «прийшов, приніс вінець, обіцяючи, мовляв, «матимеш допомогу від папи». Та він (Данило – авт.), однак, не схотів, і переконала його мати і, мабуть, ще й союзні польські князі Болеслав та Зеновит».

Коронація Данила відбулася у жовтні–листопаді 1253 р. в західно-волинському місті Дорогочин, без пишних урочистостей, під час походів проти ятвягів.

Літописець наголошує на тому, що Данило прийняв корону «від усіх своїх єпископів», підкреслюючи цим те, що коронується не лише він, а й сама Русь [1, с. 46–47].

Але надії на допомогу Європи виявилися ілюзорними. Переконавшись у нездатності Риму організувати хрестовий похід проти Золотої Орди, князь Данило припиняє з ним стосунки. Він відмовився від будь-яких поступок римській курії в релігійних справах, не пустив до князівства католицьких місіонерів і ченців, на що у відповідь папа почав погрожувати хрестовим походом самому Данилові, однак пруські лицарі не наважилися воювати проти сильного князівства. Розірвавши стосунки з Римом, Данило Романович зняв тим самим і конфесійну напругу в державі й заручився підтримкою патріотично настроєного православного духовенства, яке володіло умами селянства, міщанства й більшості бояр.

Волинсько-Галицьке князівство
у другій половині XIII ст.

Втративши надію на допомогу з заходу, Данило вирішив власними силами вести боротьбу проти ординців. Військову кампанію проти полчищ темника Куремси Данило Романович розпочав наприкінці 1254 р. У той час, коли військо Лева Даниловича вступило на Побужжя, полки Данила й Василька розпочали успішні військові дії в порубіжжі Волинської і Київської земель проти так званих «болохівських князів», які співробітничали з ординськими окупантами. А весною 1255 р. ще один син Данила, Шварно, рушив на схід до Случа й Тетерева і завершив приєднання Болохівської землі до Волинсько-Галицького князівства. Літописець називає 14 значних міст, відвойованих у ворога.

Куремса спробував був перейти у контрнаступ і виступив із своїм військом спершу під Крем'янець, пізніше під Володимир і Луцьк. Але княжі війська вщент розбили ворожі сили, залишки яких змушені були тікати у місця своїх кочовищ у південних степах, до, так званого, Поля. Важко переоцінити досягнення Романовичів у боротьбі проти загарбників зі Сходу, адже це була перша перемога давньоруського народу у визвольній боротьбі проти Орди.

Успішні дії Романовичів викликали неабиякий переполох в Орді. На місце Куремси на Правобережжя Русі було прислано нового хана, Бурундя з безліччю полків «у тяжкій силі». Це був безоглядний, жорстокий полководець, «безбожний, лихий, окаянний, проклятий», так його називає літопис. Не виступаючи відкрито проти князів, він повів підступну, хитру політику проти Романовичів. Спершу Бурундай запросив Данила й Василька як своїх союзників (мирників) взяти участь у поході на Литву. У 1258 р. Василько змушений був разом з ординцями вирушити у похід. Бо непокоря означала б оголошення війни. Продемонструвавши силу свого війська, Бурундай в 1259 р. рушив на Волинь. Князів він зустрів вороже і зажадав від Данила і Василька знищити укріплення власних міст і фортець: «Якщо ви мої мирники, розкидайте городи свої всі». Як відмічають дослідники М. Котляр, І. Крип'якевич, у Романовичів просто не було сили, щоб протистояти Бурундаєві. Не було й надії на допомогу інших руських земель, князі яких вели нескінченні суперечки і в більшості стали прислужувати Орді. Зневірилися вони і в допомозі Заходу. З боєм в серці мусили Данило і Василько руйнувати все те, що будували довгі-довгі роки. Василькові люди розібрали фортифікації Луцька і Крем'яця, а Данилові – Львова, Стіжка і Даниліва, найміцніших фортець князівства. Так Волинсько-Галицька держава була позбавлена центрів, які були основними пунктами опору у війні з ординцями. Лише залога неприступного Холма відкинула вимогу татар знищити стіни й башти [5, с. 209; 6, с. 104].

Коли на початку 1260 р. полчища Бурундя залишили Галичину і Волинь, Данилові довелося почати підготовку нової боротьби проти монголо-татар мало не з самого початку. Хоч князь доживав останні роки і часто хворів, він не полишав надії

визволення свого краю. Раз по разу він звертається до правителів Угорщини, Польщі та інших європейських держав створити антиординський союз. На жаль, його заклики успіху не мали. Тому Волинсько–Галицьке князівство на початку 60–х р. XIII ст. знову самотужки почало готуватися до боротьби, зміцнюючи свою військову потугу, силу якої відчували на собі і литовський князь Міндовиг, що було виріядився походом на Волинь, і агресивні ятвязькі племена. Після цього і литовський князь і його наступники, краківські і люблінські князі віддавали перевагу добросусідським відносинам із князівством Романовичів.

Та все ж важке, сповнене небезпек і тривог життя, участь в нескінченних військових походах підірвали здоров'я князя Данила. Він поступово відходить від активної участі в політичному житті і у 1264 році помирає в своєму улюбленому Холмі.

В особі Данила зійшов з політичної сцени безумовно один з найвидатніших українських князів і правителів. В літописі знаходимо коротку, але яскраву характеристику Данила як князя і як людини: «Сей же король Данило (був) князем добрим, хоробрим і мудрим, який спорудив городи многі, і церкви поставив, і оздобив їх різноманітними прикрасами, і братолюбством він світився був із братом своїм Васильком. Сей же Данило був другим по Соломоні» [1, с. 344].

Влучну характеристику Данила подає М. Костомаров: «Доля цього князя мала в собі щось трагічне. Багато чого досяг він, чого не досяг жоден з українських князів, та ще з таким напруженням, якого не виніс би інший. Майже вся Україна, весь край, заселений українським племенем, був під його владою. Але не встигнувши визволитись з–під татарського ярма й дати своїй державі самостійне значення, Данило тим самим не залишив і твердої запоруки цій самостійності на майбутнє. Цей князь являв собою повну протилежність обережним і хитрим князям східної Русі, котрі при всій різноманітності своєї вдачі, засвоювали від своїх батьків та дідів політику хитрощів і насильства і звикли не розбиратися в засобах задля досягнення мети. Особа Данила Галицького залишається благородною, найбільш симпатичною постаттю в цілій давній українській історії» [4, с. 104].

Данилові Романовичу не пощастило повністю скинути монголо–татарське ярмо, бо надто сильними виявились завойовники і надто роз'єднаною Русь. Та і в короткому проміжку його життя для повного визволення від Орди тоді ще не склалися об'єктивно–історичні умови. Але держава, яку він створив, виходила за рамки суто удільної як територіально, так і соціально і вона становила набагато масштабніше і значніше утворення, рівнозначного якого в Україні не існувало. Ця держава, навіть перебуваючи в певній залежності від Золотої Орди, значною мірою зуміла зберегти основні риси державного устрою Київської Русі.

Вона виявилась настільки сильною, що й по смерті Данила Романовича ще ціле сторіччя Волинсько–Галицька державна організація

фактично була головним політичним центром для всієї України. Ця державність, з одного боку, зберегла Україну від передчасного поневолення й асиміляції її Польщею, з іншого – дала змогу уникнути однобічної орієнтації на Візантію і запобігти утвердженню монголо–азіатських впливів. Державне утворення Романовичів сприяло акумуляції значних матеріальних і духовно–творчих сил, які забезпечили Україні існування як окремого національного організму в наступні століття.

Як відзначає С. Томашівський, це була «перша чисто українська політична організація, котра в періоди своєї найбільшої могутності обіймала 9/10, а під кінець існування – 3/4 залюднених просторів України» [9, с. 53].

Важливо, що Волинсько–Галицька держава об'єднувала в своєму складі виключно етнічні українські землі, й завдяки цьому саме тут найвиразніше визначилися прикмети української самобутності та ідентичності.

Список використаних джерел

1. 'Галицько–Волинський літопис. (Вступне слово Р. Федорива)', 1994, Львів, 632 с.
2. Дмитренко, ТБ., 2015. 'Земля Дубенська. Вічний поклик історії', Рівне: *Дятлик М.*, 416 с.
3. Киричук, МГ., 2005. 'Волинь – земля українська: Навчальний посібник', Луцьк: *Волин. обл. друк.*, 532 с.
4. Костомаров, НИ., 1990. 'Князь Данило Галицький', *Исторические произведения. Автобиография*, Киев, с.183–191.
5. Котляр, МФ., 1998. 'Галицько–Волинська Русь', К.: *Альтернатива*, 335 с.
6. Крип'якевич, ІП., 1984. 'Галицько–Волинське князівство', К.: *Наукова думка*, 173 с.
7. Кучинко, ММ., 2002. 'Волинська земля X – середини XIV ст.: археологія та історія', Луцьк: «*Везха*», 314 с.
8. 'Літопис Руський за Іпатіївським списком', 1989, *Переклад Л. Махновця*, К., 591 с.
9. Шевчук, ВП., Тараненко, МГ., 1999. 'Історія української державності: Курс лекцій', К.: *Либідь*, 480 с.

References

1. 'Galyc'ko–Volyns'kyj litopys. (Vstupne slovo R. Fedoriva) (Galician–Volyn chronicle. (Introductory remarks by R. Fedoriv))', 1994, L'viv, 632 s.
2. Dmytrenko, TB., 2015. 'Zemlja Dubens'ka. Vichnyj poklyk istorii' (Dubenska's land. The eternal call of history)', Rivne: *Djatyk M.*, 416 s.
3. Kyrychuk, MG., 2005. 'Volyn' – zemlja ukrai'ns'ka: Navchal'nyj posibnyk (Volyn – Ukrainian land: Textbook)', Luc'k: *Volyn. obl. druk.*, 532 s.
4. Kostomarov, NI., 1990. 'Knjaz' Danilo Galickij (Prince Danilo Galitsky)', *Istoricheskie proizvedenija. Avtobiografija*, Kiev, s.183–191.
5. Kotljar, MF., 1998. 'Galyc'ko–Volyns'ka Rus' (Galicia–Volyn Rus)', K.: *Al'ternatyva*, 335 s.
6. Kryp'jakevych, IP., 1984. 'Galyc'ko–Volyns'ke knjazivstvo (Galician–Volyn principality)', K.: *Naukova dumka*, 173 s.
7. Kuchynko, MM., 2002. 'Volyns'ka zemlja X – seredyny XIV st.: archeologija ta istorija (Volyn land X – the middle of the XIV century: archeology and history)', Luc'k: «*Vezha*», 314 s.
8. 'Litopys Rus'kyj za Ipatii'vs'kym spyskom (Chronicle of Ruthenia according to the Hypatian list)', 1989, *Pereklad L. Mahnovcja*, K., 591 s.
9. Shevchuk, VP., Taranenکو, MG., 1999. 'Istorija ukrai'ns'koi' derzhavnosti: Kurs lekcij (History of Ukrainian statehood: Course of lectures)', K.: *Lybid'*, 480 s.

* * *